

Vergaderjaar 2003–2004

29 203

Rapportage Integratiebeleid Etnische Minderheden 2003

Nr. 9

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 29 maart 2004

De vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid¹ en de vaste commissie voor Justitie² hebben op 10 maart 2004 overleg gevoerd met de heer De Geus, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en mevrouw Verdonk, minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie, over:

- **het plan van aanpak op hoofdlijnen voor de emancipatie en integratie van vrouwen en meisjes uit etnische minderheden (29 203, nr. 3);**
- **de SCP-doelgroepanalyse vrouwen uit etnische minderheidsgroeperingen (SZW-0400085).**

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissies

¹ Samenstelling:

Leden: Noorman-den Uyl (PvdA), Bakker (D66), Bibi de Vries (VVD), De Wit (SP), Van Gent (GroenLinks), Verburg (CDA), Hamer (PvdA), voorzitter, Bussemaker (PvdA), Vendrik (GroenLinks), Mosterd (CDA), Smits (PvdA), Örgü (VVD), Weekers (VVD), Rambocus (CDA), De Ruiter (SP), Ferrier (CDA), ondervoorzitter, Huizinga-Heringa (ChristenUnie), Bruls (CDA), Varela (LPF), Eski (CDA), Koomen (CDA), Aptroot (VVD), Smeets (PvdA), Douma (PvdA), Stuurman (PvdA), Kraneveldt (LPF) en Hirsi Ali (VVD).

Plv. leden: Depla (PvdA), Dittrich (D66), Blok (VVD), Kant (SP), Halsema (GroenLinks), Smilde (CDA), Verbeet (PvdA), Timmer (PvdA), Tonkens (GroenLinks), Omtzigt (CDA), Adelmund (PvdA), Van Miltenburg (VVD), Visser (VVD), Algra (CDA), Lazrak (Groep-Lazrak), Vietsch (CDA), Van der Vlies (SGP), Hessels (CDA), Hermans (LPF), Van Oerle-van der Horst (CDA), Van Dijk (CDA), Wilders (VVD), Van Dijken (PvdA), Blom (PvdA), Kalsbeek (PvdA), Eerdmans (LPF) en Schippers (VVD).

² Samenstelling:

Leden: Van de Camp (CDA), Klaas de Vries (PvdA), Van Heemst (PvdA), Vos (GroenLinks), Rouvoet (ChristenUnie), Adelmund (PvdA), De Wit (SP), Albayrak (PvdA), Luchtenveld (VVD),

Mevrouw **Hirsi Ali** (VVD) is verheugd dat de regering een extra inspanning wil leveren voor de emancipatie van meisjes en vrouwen uit etnische minderheden en snel uitvoering heeft gegeven aan de motie-Bussemaker c.s. (28 600-XV, nr. 101) waarin werd gevraagd om vrouwen die aantoonbaar slachtoffer zijn van huiselijk geweld, een zelfstandige verblijfsvergunning te verlenen. Het plan van aanpak op hoofdlijnen is op een aantal punten een stap in de goede richting voor het bestrijden van de sociaal-economische achterstand van vrouwen uit etnische minderheden, zoals het opzetten van projecten om allochtone vrouwen te leren hoe zij een baan kunnen bemachtigen en het stimuleren van gemeenten en werkgevers om allochtone vrouwen aan het werk te helpen. Concrete doelstellingen worden echter uitgesteld of uitbested. Wat verstaat de regering trouwens precies onder emancipatie van allochtone vrouwen?

Wilders (VVD), Weekers (VVD), De Pater-van der Meer (CDA), voorzitter, Çörüz (CDA), Verbeet (PvdA), ondervoorzitter, Lazrak (Groep-Lazrak), Wolfsen (PvdA), Tonkens (GroenLinks), Jan de Vries (CDA), Van Haersma Buma (CDA), Eerdmans (LPF), Van Vroonhoven-Kok (CDA), Van Fessem (CDA), Straub (PvdA), Nawijn (LPF), Griffith (VVD), Van der Laan (D66) en Visser (VVD).

Plv. leden: Van Hijum (CDA), Dijsselbloem

(PvdA), Timmer (PvdA), Halsema (GroenLinks), Van der Staaij (SGP), Kalsbeek (PvdA), Van Velzen (SP), Tjon-A-Ten (PvdA), Van Baalen (VVD), Blok (VVD), Hirsi Ali (VVD), Aasted Madsen-van Stiphout (CDA), Jager (CDA), Van Heteren (PvdA), Vergeer (SP), Arib (PvdA), Karimi (GroenLinks), Buijs (CDA), Sterk (CDA), Varela (LPF), Joldersma (CDA), Ormel (CDA), Van Dijken (PvdA), Hermans (LPF), Örgü (VVD), Lambrechts (D66) en Rijpstra (VVD).

Het grootste obstakel op de weg van emancipatie en integratie van vrouwen uit etnische minderheden is het cultuurgelegitimeerde geweld, gepleegd door mannelijke familieleden, en het doodzwijgen door vrouwelijke familieleden, de zogenaamde sociale roddelcultuur. Hoe wil de regering deze roddelcultuur doorbreken? Niet alle vrouwen en meisjes worden trouwens blootgesteld aan geweld dat door de plegers ervan verdedigd wordt op grond van cultuur of geloof. Ook zijn niet alle onderdelen van de cultuur en het geloof van de diverse minderheden in Nederland onderdrukkend. Zorgwekkend zijn die culturen geloofsuitingen die door middel van drang en dwang individuen, met name vrouwen, belemmeren in hun vrijheid en veiligheid. Het lijkt niet doenlijk om, zoals het kabinet voorstelt, deze vormen van geweldsmisdrijven te voorkomen door debat en dialoog. Op voorhand wijst mevrouw Hirsi Ali debatten en dialogen tussen bijvoorbeeld de commissie PaVEM (Participatie van vrouwen uit etnische minderheidsgroepen) en de plegers van dat geweld niet af, maar het kabinet moet bedreigde vrouwen en meisjes ook bescherming bieden. Er is een beschermingsplan nodig op grond waarvan vrouwen en meisjes die, omdat zij geëmancipeerd zijn of die zich willen emanciperen, bedreigd worden met geweld, een casemanager toegewezen krijgen. Voor de inzet van deze mogelijk met de door de regering genoemde wijkgebonden contactpersoon te vergelijken persoon zou het in het kader van het Veiligheidsprogramma voor rechtshandhaving uitgetrokken geld aangewend kunnen worden. Verder moeten bedreigde vrouwen een mobiel alarmsysteem krijgen dat rechtstreeks in verbinding staat met de politie. Momenteel wordt er met zo'n alarmsysteem geëxperimenteerd, maar de coördinatie verloopt slecht. Aangezien het een primaire taak van de overheid is om de veiligheid van haar onderdanen te garanderen, is het kabinet gehouden om die problemen zo spoedig mogelijk weg te werken. Eerwraak, ontvoeringen en gedwongen huwelijken kunnen pas worden voorkomen, als er inzicht is in de aantallen gepleegde delicten. Er zou dan ook een registratiesysteem voor cultuurgelegitimeerd geweld opgezet moeten worden. Op grond daarvan kan in een volgende analyse van de emancipatie van vrouwen en meisjes uit etnische minderheden ook beoordeeld worden of de preventieve maatregelen van de regering effect hebben gehad. Er mag ook niet langer sprake zijn van een gedoogcultuur. Weet de regering overigens hoeveel Nederlandse meisjes met Marokkaanse of Turkse ouders ontvoerd worden naar dorpen in Marokko of Turkije? Zijn er reddingsoperaties in gang gezet om die meisjes terug te halen naar Nederland en worden de ontvoerders vervolgd? Ook die reddingsoperaties zouden opgenomen moeten worden in genoemd beschermingsplan.

Desgevraagd merkt mevrouw Hirsi Ali nog op dat zij vindt dat mannen die zich schuldig hebben gemaakt aan huiselijk geweld, na hun scheiding niet straffeloos weer een nieuwe vrouw moeten kunnen halen uit het land van herkomst. Aangezien het strafrecht op dit punt geen soelaas biedt, wil zij dat mannen die zich hieraan schuldig maken, tien jaar lang betalen voor hun ex-vrouw. Dat wil echter niet zeggen dat de ex-vrouw die naar Nederland is gekomen voor haar huwelijk, bij die man moet zijn of van hem afhankelijk is. Die vrouwen kunnen ervoor kiezen om terug te gaan naar het land van herkomst, maar zij kunnen ook een inburgeringstraject volgen.

Mevrouw **Stuurman** (PvdA) memoreert dat het tweede paarse kabinet de commissie Arbeidsdeelname vrouwen uit etnische minderheidsgroepen heeft ingesteld en dat in 2002 een rapport is uitgebracht over de bevordering van de maatschappelijke participatie van vrouwen uit etnische minderheidsgroepen. Uit de inventarisatie van het kabinetsbeleid voor allochtone vrouwen in Nederland uit 2003 blijkt dat allochtone vrouwen in het beleid tussen wal en schip vallen. Deze conclusie is ook getrokken door de commissie-Blok. Thans is er het plan van aanpak op hoofdlijnen

voor de emancipatie en integratie van vrouwen en meisjes uit etnische minderheden. Voor de uitwerking hiervan wordt de komende drie jaar ruim 5,5 mln uitgetrokken. Zijn de inspanningen evenwel gericht op het doorbreken van het isolement van vrouwen of ligt het accent op het bespreekbaar maken van onderwerpen die een belemmering vormen voor emancipatie? Wat wordt bedoeld met het vergroten van de toegankelijkheid voor vrouwen uit etnische minderheden van de arbeidsmarkt? Wanneer is het beleid geslaagd? Welke effecten worden verwacht van discussies over emancipatiebelemmerde factoren?

In de uitwerking van het plan van aanpak zal vooral nadruk moeten worden gelegd op het arbeidsmarktbeleid en scholing, omdat die zaken cruciaal zijn voor emancipatie en integratie. Toeleiding naar de arbeidsmarkt en instroom in een functie op een niveau dat overeenkomt met verworven competenties, moeten centraal staan. Als elders verworven diploma's worden erkend, zouden vele vrouwen, met een aanvullende scholing, eerder ingezet kunnen worden op de arbeidsmarkt. Aandacht voor werkloosheid van allochtone meisjes is niet genoeg. Met de sociale partners moet tot een concreet plan van aanpak arbeidsparticipatie van etnische minderheden gekomen worden. Verder moet de overheid de deskundigheid ter zake bij gemeenten en CWI vergroten. Het behoud van de Wet SAMEN is van belang voor bevordering van de arbeidsparticipatie van vrouwen uit etnische minderheden. Er zijn duale trajecten nodig die na de inburgering aansluiting bieden op reïntegratietrajecten. Ook moeten er leerwerktrajecten ontwikkeld worden, speciaal gericht op allochtone vrouwen. Het bieden van betaalbare kinderopvang die aansluit bij de behoefte van deze groep, is ook nog een probleem, maar dat komt aan de orde bij de behandeling van de Wet basisvoorziening kinderopvang. Op welke wijze worden werkgevers ertoe aangespoord om bij voorrang allochtone vrouwen aan te nemen? Wordt hierbij voortgegaan op de met het MKB-minderhedenconvenant ingeslagen weg of wordt er een nieuw convenant voor deze specifieke groep afgesloten? Het kabinet wil tot 2005 40 000 herintreders aan werk helpen. Hoeveel allochtone vrouwen zullen hierdoor aan werk geholpen worden en hoe zal een en ander gefinancierd worden? Volgens MKB-Nederland kunnen zo'n 10 000 allochtone vrouwen direct aan het werk. Zal er in het actieplan Vrouwen uit de WAO trouwens rekening worden gehouden met het feit dat allochtone vrouwen oververtegenwoordigd raken in de WAO? Taal blijkt voor vrouwen nog vaak een grote hindernis te zijn bij het zoeken van werk. Allochtone vrouwen, ook oudkomers, moeten dan ook gestimuleerd worden om taalcursussen te volgen. Ook moeten taalcursussen beter aangesloten worden op de praktijk. Misschien is het een idee om «eigen» mensen bij het geven van die cursussen te betrekken, omdat zij weten wat er in de praktijk nodig is. Het plan van aanpak richt zich op vrouwen en meisjes die reeds langere tijd in Nederland wonen of hier geboren zijn, en specifiek op degenen die met het huidige beleid niet of nauwelijks worden bereikt. Nieuwkomers zouden al worden uitgerust middels de inburgering, maar daar zijn nogal wat vraagtekens bij te plaatsen, bijvoorbeeld ten aanzien van alleenstaande vrouwen. Verder is het de vraag hoe achterhaald kan worden welke allochtone vrouwen niet door het huidige beleid worden bereikt. Ook moet er meer aandacht komen voor een individuele benadering. De wijkgebonden contactpersonen waarvan sprake is in het nieuwe subsidiebeleid, zouden echter breder en minder vrijblijvend ingezet moeten worden. Hiervoor kunnen bestaande sociaal-culturele of maatschappelijke werkers worden ingezet. Verder zouden vrijwilligersinitiatieven meer geactiveerd moeten worden. Aangezien de moedercentra hier een goede rol bij kunnen spelen, zou de subsidie hiervoor centraal verstrekt moeten worden door het ministerie van SZW.

Allochtone vrouwen en meisjes uit de Turkse of Marokkaanse gemeenschap moeten hun zelfbeschikkingsrecht vaak volop bevechten. Wat wil de minister ondernemen om hun rechtspositie te versterken? Aangezien

geconcludeerd moet worden dat het kabinet in het plan van aanpak geen concrete doelstellingen en doelen heeft geformuleerd, moet nu eerst de vraag beantwoord worden wanneer allochtone vrouwen volgens het kabinet geëmancipeerd zijn en wanneer allochtone vrouwen zelf vinden dat zij geëmancipeerd zijn. Mevrouw Stuurman zegt desgevraagd dat zij vreest dat het emancipatieproces nooit voltooid zal zijn, maar meent dat er van een stap in de goede richting gesproken kan worden als een groot gedeelte van de allochtone vrouwen economisch zelfstandig is en dus arbeid kan verrichten.

Mevrouw **Kraneveldt** (LPF) meent dat de sleutel tot emancipatie en integratie van etnische minderheden vooral bij de vrouwen en de meisjes ligt. In de brief van 28 oktober staat dat het plan van aanpak op hoofdlijnen nader in een uitvoeringsplan zal worden uitgewerkt door FORUM (Instituut voor multiculturele ontwikkeling), de commissie PaVEM en E-Quality (Experts in gender en etniciteit). Dit zijn natuurlijk ter zake kundige partners in de discussie over dit thema, maar het is wel de vraag waarom een en ander wordt uitbesteed. Het is wel een goede zaak dat het kabinet het accent wil verschuiven van het aanbieden van regelingen en voorzieningen naar het stimuleren en uitlokken van initiatieven van de doelgroep zelf. Etnische vrouwen moeten gestimuleerd worden tot het leren van Nederlands, als zij dat nog onvoldoende spreken, tot het volgen van de hoogste opleiding die zij aankunnen, en tot het zoeken van een goede baan. Verder moeten zij beschermd worden tegen cultureel en huiselijk geweld en onderdrukking. In dit verband is het de vraag hoe het kabinet de verantwoordelijkheidsverdeling ziet tussen die vrouwen, de maatschappij en de overheid.

Het is een goede zaak dat het kabinet de rol van zelforganisaties en de doelgroep zelf wil versterken, omdat de emancipatie anders alleen een zaak wordt van voornamelijk witte beleidsmakers, hulpverleners en betweters. Die zelforganisaties zullen dan echter wel extra geld moeten krijgen. Vraag aan de minister van SZW is hoe de emancipatiesubsidies verdeeld moeten worden over de verschillende organisaties om versnippering te voorkomen en initiatieven zo goed mogelijk te bundelen. Verder is het de vraag of de organisaties moeten voldoen aan de nieuwe eisen voor projectsubsidie of dat zij in aanmerking komen voor subsidie op structurele basis. Zullen voor deze doelgroep trouwens ook alleen maar projecten die zich richten op vrouwen met een achterstand ten opzichte van andere vrouwen, gesubsidieerd worden en zo ja, betekent dit dat projecten voor emancipatie ten opzichte van de eigen allochtone echtgenoot niet gesubsidieerd worden?

Het kabinet wil ook expertmeetings, debatten en dialogen organiseren. Op zichzelf is er niets mis met praten, maar er moet niet weer een duur betaald babbelcircuit opgetuigd worden. Er moet vooral gesproken worden met de mensen die het direct betreft. Wat dat aangaat, ziet mevrouw Kraneveldt meer in het samenstellen van een pool van 50 discussieleiders, omdat die een positief rolmodel kunnen vervullen. Zij vraagt zich overigens af waarom de participatietoolkit die ontwikkeld gaat worden, eerst twee jaar in pilotvorm door een aantal gemeenten getest moet worden. Kan er niet een goede toolkit ontwikkeld worden waarmee alle gemeenten meteen aan de slag kunnen gaan? Welke gemeenten zijn overigens geselecteerd om mee te doen aan de pilot en is die pilot al gestart? Verder wil mevrouw Kraneveldt weten hoe de aangekondigde landelijke campagne voor emancipatie en integratie eruit moet komen te zien. Is het niet beter om de moeilijkst te bereiken doelgroep, de vrouwen en meisjes die nauwelijks hun huis uitkomen, aan te spreken op de plaatsen waar zij wel komen, dus op school, op het consultatiebureau of bij een inburgerings- of taal cursus?

Het SCP heeft geconcludeerd dat het opleidingsniveau, de sociale positie en de arbeidsparticipatie van vrouwen uit etnische minderheden de afge-

lopen tien jaar verbeterd is. In het licht van de conclusie over gezinsvorming en de rem die hierdoor gezet wordt op de emancipatie van zowel de vrouwen die hier komen, als de vrouwen die hier al zijn, pleit mevrouw Kraneveldt nogmaals voor strenge criteria voor gezinsvorming en -hereniging. Er moet een welbewuste keuze gemaakt worden voor de allochtone vrouwen die hier al zijn.

De heer **Eski** (CDA) merkt op dat veel vrouwen uit etnische groepen hun plek hebben gevonden in de Nederlandse samenleving. Volgens het CBP vormt deze groep iets minder dan een kwart van de groep. Ze spreken de Nederlandse taal, ze volgen onderwijs of hebben een baan, maar 53% van de allochtone vrouwen bevindt zich in een kansarme positie. Overheden, maatschappelijke organisaties en betrokkenen zelf hebben de verantwoordelijkheid om zich in te zetten voor sociaal-economische en culturele integratie, maatschappelijke participatie en emancipatie. Zoals de commissie PaVEM heeft geformuleerd, zijn vrouwen uit etnische minderheden de sleutel voor een succesvolle integratie van etnische minderheden in Nederland in het algemeen. In het beleid dient wel rekening gehouden te worden met de diversiteit binnen de etnische groepen. Gezien het belang van kennis van de Nederlandse taal en samenleving kan de heer Eski instemmen met het voorstel om de inburgeringscursussen reeds te starten in het land van herkomst. Verder zullen de nog aan te stellen wijkgebonden contactpersonen onder meer vrouwen met opvoedkundige taken moeten aanzetten tot deelname aan inburgeringstrajecten. Kan met het oog daarop met de minister van OCW gewerkt worden aan een verbetering van de toegankelijkheid van taalcursussen in de buurt? Het actief werven van allochtone vrouwen als personeel voor kinderopvang en peuterspeelzalen zal allochtone ouders stimuleren hun kinderen naar de voor- en vroegschoolse educatie te sturen.

De werkloosheid onder meisjes en vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond is drie tot vier keer hoger dan de werkloosheid onder autochtone meisjes en vrouwen. Het kabinet wil het aandeel van vrouwen op de arbeidsmarkt verhogen van 54% naar 65% in 2010. Van de 60 000 allochtone vrouwen die ingeschreven zijn als werkzoekende, zijn er 10 000 direct bemiddelbaar en kunnen de anderen met enige scholing aan een baan geholpen worden. In het plan van aanpak staat echter niets over discriminatie op de arbeidsmarkt en de traditionele rolpatronen in allochtone gezinnen. Wat wordt hieraan gedaan en naar welk percentage wordt er gestreefd voor de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen? Het kabinet moet in dit verband ook een beroep doen op de gemeenten en de sociale partners. Van de Antilliaanse en Surinaamse vrouwen heeft 59% werk, maar zij zijn veelal alleenstaande ouder. Om te voorkomen dat er sociale problemen ontstaan omdat kinderen opgroeien zonder betrokkenheid van de vader, moet bekeken worden of vaders die hun verantwoordelijkheid niet nemen, bijvoorbeeld financieel geprikkeld kunnen worden om alsnog een bijdrage te leveren aan de opvoeding.

Om de emancipatie van meisjes en vrouwen uit etnische minderheden te bevorderen, moet ook voorlichting gegeven worden over zaken die culturele integratie bevorderen of belemmeren. Ook is het van belang dat allochtone mannen zich bewust worden van zaken als gelijke kansen voor vrouwen en mannen en een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de opvoeding van kinderen en zorgtaken. Bij de discussies die het kabinet hierover wil organiseren, moeten niet alleen allochtone vrouwenorganisaties en allochtonenorganisaties in het algemeen betrokken worden, maar ook religieuze organisaties, juist om de mannen erbij te betrekken. Verder kunnen allochtone media worden benut om informatie te verspreiden en mensen te bereiken die anders niet bereikt worden. In mediacampagnes kunnen rolmodellen uit de eigen groep helpen om een cultuuromslag tot stand te brengen. In discussies en voorlichtingscampagnes over bijvoorbeeld partnerkeuze, besnijdenis en eerwraak moet

voorts aandacht besteed worden aan de rol van religie en traditie. Als problemen die te maken hebben met de sociale of economische positie, in verband worden gebracht met de religie, dan ontstaat er niet alleen een verkeerd beeld, maar worden ook de vooroordelen over een religieuze groep bevorderd. De eigen identiteit van mensen moet evenwel gerespecteerd worden, mits die niet botst met de fundamentele waarden van de rechtsstaat. Religie kan mensen positief inspireren en motiveren om een bijdrage te leveren aan de samenleving. Daarom moet de religie niet uit het openbare leven gebannen worden, maar moet er een dialoog worden aangegaan met allochtone groepen met een andere religieuze overtuiging om een brug te slaan tussen hun religieuze identiteit en de westerse tradities. Gebruiken als vrouwenbesnijdenis of geweld tegen vrouwen, moeten echter krachtig bestreden worden.

Een kwart van de gezinnen uit etnische minderheden wordt geconfronteerd met geweld in de privésfeer, maar slechts 5% van de allochtone vrouwen doet aangifte van huiselijk geweld. Aangezien bijna 60% van de instroom in de vrouwenopvang van allochtone afkomst is, moeten overheid en instellingen preventief aandacht besteden aan de bestrijding van huiselijk geweld en voorlichting geven om het taboe rond dit onderwerp te doorbreken. De politie moet dreigementen serieus nemen, de veiligheid van het slachtoffer waarborgen en de daders daadwerkelijk bestraffen. Verder zou niet het slachtoffer, maar de dader de woning moeten verlaten. Ook moet onderzocht worden of er juridische maatregelen genomen kunnen worden om de daders van huiselijk geweld gedurende een aantal jaren te verbieden om een bruid uit het land van herkomst te halen.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks) wil weten waarom de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie een debat wil starten over het dragen van een hoofddoek door allochtone vrouwen. Tijdens Nationale vrouwendag hebben moslimvrouwen te kennen gegeven dat zij trots zijn op hun hoofddoek en hun godsdienst en dat het dragen van een hoofddoek niet betekent dat zij onderdrukt worden. Die vrouwen moeten juist gesteund worden, omdat zij nu vanwege hun hoofddoek vaak gediscrimineerd worden door werkgevers. Natuurlijk mag er geen sprake zijn van dwang, waar het gaat om het dragen van kleding, het verrichten van werk, het volgen van scholing en het aangaan van een relatie. Vrouwen die geen hoofddoek willen dragen en zelf keuzes willen maken, moet ook de ruimte worden geboden om daarover met anderen in gesprek te gaan. Dat is echter iets anders dan het entameren van een debat onder het mom dat een hoofddoek synoniem is aan onderdrukking. Keuzevrijheid moet de kern zijn van alle activiteiten ter bevordering van de emancipatie en integratie van allochtone vrouwen.

In het plan van aanpak wordt te weinig aandacht besteed aan discriminatie van allochtonen. De overige voorstellen in het plan zijn goed, maar moeten nog wel nader uitgewerkt worden in concrete actieplannen. Er moet met name gekeken worden naar de onderwerpen onderwijs en arbeidsmarkt, omdat vrouwen juist langs die weg de mogelijkheid krijgen om hun leven zelf in te richten, economisch zelfstandig te worden en eigen verantwoordelijkheid te nemen. Het is trouwens verbazingwekkend dat het plan van aanpak alleen gericht is op vrouwen die hier al zijn. Het is een illusie om te denken dat mensen in hun land van herkomst al voldoende kennis kunnen opdoen van de taal en de inrichting van de samenleving, inclusief de man-vrouwverhouding. Daarom moeten de inburgeringscursussen ook opengesteld worden voor nieuwkomers. Gemeenten besteden momenteel veel aandacht aan allochtone jongens, omdat zij problemen veroorzaken. Voor allochtone meisjes worden veel minder activiteiten opgezet, omdat zij het wel redelijk doen. Ook zij hebben echter problemen, bijvoorbeeld door onderdrukking en de ontwikkeling van de eigen seksualiteit. Het kabinet moet dan ook uitdrukkelijker aandacht besteden aan allochtone meisjes, onder meer om gelijke behan-

deling van jongens en meisjes op school te waarborgen. Verder moeten er concrete doelstellingen geformuleerd worden waaruit blijkt hoeveel allochtone meisjes en vrouwen op een bepaald moment aan het werk moeten zijn. De bezuinigingen op gesubsidieerde banen staan trouwens haaks op het streven om de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen te laten toenemen. Ook moet er een alternatief gezocht worden voor de Wet SAMEN. Verder vindt mevrouw Vos de inburgeringscursussen zowel qua inhoud als qua aantal onvoldoende. Los hiervan, moeten vrouwen voorrang krijgen bij de inburgeringscursussen. Zij hebben niet alleen de grootste achterstand, maar zij vervullen ook een cruciale rol bij de opvoeding van hun kinderen, de overdracht van de taal en de deelname aan de Nederlandse samenleving. Verder is inburgering van groot belang voor de emancipatie van die vrouwen.

Er zou een verbod op gedwongen huwelijken ingevoerd moeten worden. Verder moeten vrouwen en meisjes gesteund worden bij het zelfstandig kiezen van een partner. Op scholen zouden dan ook aparte emancipatielessen gegeven moeten worden om meisjes, maar ook jongens beter voor te bereiden op en te steunen in hun keuzes rond relaties en seksualiteit. Dat is namelijk niet alleen een kwestie van het gezin. Ook zouden er op scholen een soort huiskamers ingericht moeten worden voor meisjes die hierover thuis problemen hebben. Hier moet natuurlijk extra geld voor vrijgemaakt worden. De school is echter de aangewezen plek om aandacht te besteden aan de problemen die de multiculturele samenleving met zich brengt. Verder moeten er veilige plekken gecreëerd worden voor vrouwen die onderdrukt worden, die te maken hebben met seksueel geweld en die thuis geen steun krijgen voor hun eigen keuzes.

De heer **Bakker** (D66) merkt op dat er reden is voor een specifiek beleid op het punt van emancipatie en integratie van vrouwen en meisjes uit etnische minderheden. Die emancipatiebeweging zou echter eigenlijk door de vrouwen zelf ingezet moeten worden. Het plan van aanpak van de regering schetst een braaf beleid op diverse punten, maar er gaat geen inspiratie vanuit. Om door te dringen tot de vrouwen en mannen waar het om gaat, moet gezocht worden naar kopgroepen en moeten de rolmodellen veel creatiever ingezet worden. Het laten opstellen van een uitvoeringsplan door FORUM, een instituut waar veel allochtone mannen in zitten, de commissie PaVEM die voorgezeten wordt door twee witte mannen, en E-Quality waar voornamelijk witte vrouwen in zitten, zal volgens de heer Bakker niet zo veel effect hebben. Het is dan ook de vraag hoe er een beweging kan ontstaan waardoor het emancipatieproces van allochtone vrouwen mee geïnspireerd wordt. Desgevraagd zegt de heer Bakker dat hij meent dat allochtone vrouwen hun hoofddoek zullen afdoen op het moment dat zij het gevoel hebben dat zij in de Nederlandse samenleving kunnen emanciperen, zonder bang te hoeven zijn. Hij heeft ook het idee dat de allochtone vrouwen die zeggen dat zij er zelf voor kiezen om een hoofddoek te dragen, slechts een beperkt aantal opties hebben om uit te kiezen, gezien de smalle marges van sommige culturen en religies. Een verbod van de overheid op het dragen van een hoofddoek zal ook geen enkel nut hebben, maar de hoofddoek en de onderdrukking moeten wel onderwerp van discussie kunnen zijn.

Nederland is een land van vrijheid en gelijke rechten. Onderdrukking, uithuwelijking, ontvoering en bedreiging van vrouwen en meisjes zijn echter te lang in het algemene strafrecht ondergebracht. Eerwraak en daaruit voortkomende handelingen zijn zelfs enige tijd aangemerkt als strafverlichtende omstandigheden, terwijl dat in de Nederlandse cultuur eigenlijk strafverzwarende omstandigheden zijn. Er moet dan ook veel strikter bekeken worden waar vrouwen en meisjes mee te maken krijgen. Daarom voelt de heer Bakker er wel voor om een beschermingsplan op te zetten, al weet hij nog niet precies hoe dat vormgegeven moet worden. In

ieder geval moet duidelijk gemaakt worden dat Nederland genoeg heeft van een cultuur die haar eigen mensen onderdrukt.

In het plan van aanpak staan geen concrete doelen waarop het kabinet kan worden afgerekend op het punt van de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen en meisjes. Hier moet het kabinet echt meer ambitie tonen. Tot slot vraagt de heer Bakker de minister van SZW, een oplossing te zoeken voor het feit dat diploma's die vrouwen in het buitenland gehaald hebben, hier niet erkend worden waardoor zij niet in hun oude beroep aan de slag kunnen.

Het antwoord van de bewindslieden

De **minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie** merkt op dat een belangrijk gedeelte van de etnische minderheden in Nederland afkomstig is uit niet-westerse, vaak traditionele samenlevingen en uit regio's die op sociaal en economisch terrein ver achterlopen. Veel allochtone vrouwen brengen van daar een leefpatroon met zich dat de integratie in ieder geval niet bevordert. Zij hebben weinig of geen opleiding, zijn ondergeschikt aan hun man en hebben geen mogelijkheden om deel te nemen aan het openbare leven. Als zij het recht op seksuele zelfbeschikking of zelfbeschikking in het algemeen opeisen, lopen zij het risico van gewelddadige acties. Het plan van aanpak stimuleert het proces van zelfemancipatie en ondersteunt initiatieven van vrouwen uit etnische groepen. Immers, een vrouw die deelneemt aan de samenleving, integreert niet alleen zelf, maar beïnvloedt daarmee ook haar kinderen en hopelijk ook haar man in positieve zin en is een voorbeeld en aanspreekpunt voor andere vrouwen. Het nieuwe inburgeringsstelsel verplicht huwelijksmigranten tot het leren van de Nederlandse taal en maatschappelijke oriëntatie, voordat zij naar Nederland komen. Dat is in het belang van de vrouwen die hierheen komen, en van hun eventuele kinderen. Zo kan voorkomen worden dat zij drie hoog achter worden neergezet en zich niet kunnen ontplooien. Ook het inburgeren van oudkomers heeft prioriteit. De taalcursussen moeten trouwens wel aansluiten bij de praktijk. Emancipatie veronderstelt ook het bespreekbaar maken van taboes als huiselijk geweld. Voordat er een oplossing gezocht kan worden voor problemen, moet de omvang ervan echter eerst duidelijk in kaart gebracht zijn. Met de minister van Justitie wordt momenteel gezocht naar een manier om vormen van geweld tegen allochtone vrouwen en eerwraak te registreren. Hier zal in een apart algemeen overleg over huiselijk geweld nader op worden ingegaan, evenals op de suggestie van een beschermingsplan voor allochtone vrouwen. Tijdens een bijeenkomst op Nationale vrouwendag met als onderwerp Religie en emancipatie hebben allochtone vrouwen aangegeven dat er althans voor de moslima geen emancipatie kan plaatsvinden zonder geweld. Juridisch zijn er trouwens geen mogelijkheden om te verhinderen dat mannen die geweld hebben gebruikt tegen hun eerste vrouw, opnieuw trouwen met een vrouw uit het land van herkomst. Hier wordt wel nader onderzoek naar gedaan. In het inburgeringsbeleid wordt wel degelijk aandacht besteed aan allochtone vrouwen. Met de gemeenten wordt er een doelgroepenbeleid ontwikkeld voor niet-uitkeringsgerechtigde vrouwen om die vrouwen door middel van positieve prikkels uit hun isolement te halen. De inburgeringsplicht is op zichzelf niet echt een positieve prikkel, maar daardoor kan wel van mannen geëist worden dat zij hun vrouw een inburgeringscursus laten volgen. De minister zal overigens met MKB-Nederland bekijken hoe er in het kader van het MKB-minderhedenconvenant snel meer allochtone vrouwen aan werk geholpen kunnen worden. Verder kijkt zij met de staatssecretaris van SZW in hoeverre grote bedrijven hier een bijdrage aan kunnen leveren. Nieuwkomers zullen voortaan trouwens het eerste gedeelte van het inburgeringstraject in het land van herkomst moeten

volgen. In Nederland volgt het tweede gedeelte en pas daarna volgt het inburgeringsexamen.

FORUM is een door de overheid ingesteld expertisecentrum op het terrein van integratie. Vanwege die expertise en de daar aanwezige kennis van cultuurspecifieke aspecten is FORUM gevraagd om het plan van aanpak uit te werken in een uitvoeringsplan. Mensen zijn overigens in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor zaken als integratie en emancipatie. De overheid kan hier wel voorwaarden voor scheppen, zij het dat het aanbodgerichte systeem dan omgevormd moet worden in een vraaggericht systeem. De te ontwikkelen participatietoolkit zal vanaf eind mei/begin juni in pilotvorm worden toegepast door Breda, Groningen, Nijmegen, Zaanstad en Ede. Roermond, Amsterdam-Noord of Alkmaar staan op de reservelijst indien een van de zojuist genoemde gemeenten afhaakt. De zelforganisaties zullen hier nauw bij betrokken worden. Uit de SCP-analyse blijkt dat nog 188 000 van de allochtone vrouwen die hier al langer zijn, kansarm zijn. Er zullen extra inspanningen gepleegd moeten worden om deze vrouwen deel te laten uitmaken van de samenleving, bijvoorbeeld door Nederlandse cursussen op brede scholen of middels de voor- en vroegschoolse educatie.

Ook initiatieven van allochtonenorganisaties worden gesubsidieerd, zoals de video's van het Inspraakorgaan Turken om zaken als huiselijk geweld, eerwraak en partnerkeuze bespreekbaar te maken. Het is trouwens van belang om bij het aanpakken van die zaken een scheiding aan te brengen tussen religie en cultuur. Ook moeten de allochtone mannen betrokken worden in de discussies hierover, omdat zij veelal bepalen welke mogelijkheden de vrouwen krijgen om zich te emanciperen. De mannen hebben ook meer moeite om een scheiding aan te brengen tussen religie en cultuur. Nu gebruiken zij de Koran nog om hun vrouwen bepaalde dingen te verbieden, maar zij moeten leren dat zij alleen maar kunnen winnen in een situatie van gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

In bijeenkomsten over uiteenlopende onderwerpen blijken allochtonen vaak vooral over het dragen van een hoofddoek te willen praten. Er zijn vele redenen om een hoofddoek te dragen, maar er mag geen sprake zijn van dwang. Ook is het de vraag of vrouwen die zeggen dat zij vrijwillig een hoofddoek dragen, dat daadwerkelijk vrijwillig doen. Overigens mag het dragen van een hoofddoek geen reden zijn voor discriminatie. Hier moet dan ook nog de nodige aandacht aan besteed worden in de uitwerking van het plan van aanpak. Er is al wel het nodige beleid ter bestrijding van discriminatie in het algemeen. Verder hebben bijvoorbeeld de commissie Gelijke behandeling, het Landelijk bureau ter bestrijding van rassendiscriminatie en de lokale klachtenbureaus extra middelen gekregen voor verdere professionalisering. Ook is begin dit jaar het Nationaal actieprogramma ter bestrijding van racisme en discriminatie uitgebracht.

De minister verwacht dat allochtone vrouwen zich als gevolg van de inburgeringsplicht uit zichzelf zullen melden voor de inburgeringscursussen. Als dat niet gebeurt, kan altijd nog overwogen worden om die vrouwen een voorrangpositie te geven. Hierover zal alsdan overleg gevoerd moeten worden met de gemeenten. Emancipatie maakt nu trouwens al deel uit van de inburgeringscursussen. Over het geven van emancipatielessen op scholen zal verder gesproken moeten worden met de minister van OCW. Ook moet er gezocht worden naar een manier om seksualiteit en relaties op scholen bespreekbaar te maken voor allochtone meisjes. Het aanmerken van burgerschap als een van de leerdoelen is overigens al een stap in de goede richting. De minister merkt verder nog op dat de problemen van allochtonen inderdaad niet langer gerelativeerd moeten worden, maar juist helder benoemd en opgelost moeten worden. Er zijn veel allochtone vrouwen die een rolmodel kunnen vervullen, maar zij moeten dan wel door de gemeenten en het Rijk uitgedaagd worden om bijvoorbeeld als voorlichtster of discussieleidster te functioneren. Tot slot

merkt de minister op dat het plan van aanpak uitgewerkt moet worden in een strijdbaar uitvoeringsplan.

De **minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid** beschouwt de inbreng van de commissie als een aansporing om het plan van aanpak op hoofdlijnen snel concreet uit te werken. Op het punt van arbeidsmarkt en scholing kunnen allochtone vrouwen ook profiteren van het meer algemene arbeidsmarktbeleid, bijvoorbeeld waar het gaat om het verkleinen van de afstand tot de arbeidsmarkt van bepaalde groepen en de strengere herkeuring voor de WAO. In het kader van het plan van aanpak wordt specifiek aandacht besteed aan de knelpunten die vrouwen uit etnische minderheden ondervinden op de arbeidsmarkt en bij scholing, en wordt bekeken aan welke randvoorwaarden het algemene beleid moet voldoen voor deze groep. Ondernemers worden trouwens ook aangesproken op de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen. Met meer dan 100 grote ondernemingen zijn al afspraken gemaakt over diversiteitsbeleid. Verder zijn er drie ESF/mixed-pilots gaande waaraan met name allochtone vrouwen deelnemen, en wordt de doorstroming van allochtone vrouwen als speerpunt meegenomen in het Ambassadeursnetwerk. Overigens is de staatssecretaris van SZW degene die gaat over het benutten van eerder verworven competenties en de betrokkenheid van de sociale partners daarbij. Het mag evenwel niet zo zijn dat eerder verworven competenties van vrouwen die naar Nederland komen in het kader van gezinshereniging of gezinsstichting, niet benut worden.

De subsidieregeling voor emancipatieprojecten geeft alle partijen de ruimte om projecten in te dienen. Het is zeker niet de bedoeling om alleen discussiegroepen te subsidiëren. Interne dialogen onder allochtone vrouwen zijn ook alleen maar zinvol, als er vervolgens contact gezocht wordt met werkgevers of gemeenten. Om voor subsidie in aanmerking te komen, moet men dan ook aantonen dat een project meetbare doelen heeft en effectief is. In die zin is er op het punt van kwaliteit dus sprake van een zekere concurrentie tussen de indieners van projecten. In samenwerking met gemeenten wordt in een landelijk kader vormgegeven aan de in het plan van aanpak genoemde campagne voor emancipatie en integratie. De commissie Gelijke behandeling houdt zich overigens al bezig met het aanpakken van specifieke punten waarop nog sprake is van discriminatie. Verder zullen werkgevers in het kader van de wetgeving op het punt van gelijke behandeling betrokken worden bij een positieve beeldvorming over emancipatie en integratie. Ook wordt middels onder meer het plan van aanpak, het project Mannen in de hoofdrol en het emancipatiesubsidiebeleid ingezet op de emancipatie van allochtone mannen en jongens.

De emancipatie van allochtone vrouwen begint geleidelijk aan vorm te krijgen. Om de arbeidsparticipatie te verbeteren, moet er echter nog wel specifieke aandacht worden besteed aan allochtone vrouwen die de Nederlandse taal niet goed spreken, of zij hier nou al langer zijn of net in Nederland zijn gekomen. Allochtone vrouwen die hier zijn opgegroeid, doen het wel redelijk goed op de arbeidsmarkt. De opstelling van allochtone mannen is evenwel van cruciaal belang voor het welslagen van de emancipatie van hun vrouwen. Daarover wordt dan ook een dialoog aangegaan met deze mannen. Verder wordt hier aandacht aan besteed door de commissie PaVEM. Er wordt dus gezocht naar middelen om allochtone mannen duidelijk te maken dat zij niet bang behoeven te zijn voor de emancipatie van hun vrouw.

Nadere gedachtewisseling

Mevrouw **Hirsi Ali** (VVD) kondigt aan dat zij een VAO zal aanvragen om een motie in te dienen waarin de regering aangespoord wordt om te komen tot een beschermingsplan voor allochtone vrouwen die te maken hebben met geweld.

Mevrouw **Kraneveldt** (LPF) herhaalt dat het volgens haar niet goed mogelijk is om cultuur en religie van elkaar te scheiden en roept de bewindslieden en de collega's op de discussie zonder taboes te voeren.

De heer **Eski** (CDA) merkt op dat het wel van belang is dat allochtonen er onderling over discussiëren of zaken worden ingegeven door religie of cultuur. Aangezien de emancipatie van allochtone vrouwen volgens hem niet zal slagen, als deze vrouwen geen betaald werk kunnen krijgen, vraagt hij de minister om een concrete doelstelling te formuleren voor de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks) vindt ook dat er veel meer gedaan moet worden om de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen te verbeteren. Er zou bijvoorbeeld niet bezuinigd moeten worden op gesubsidieerde arbeid. Ook moeten bedrijven erop worden aangesproken dat zij geacht worden om allochtone vrouwen in dienst te nemen.

De heer **Bakker** (D66) herhaalt zijn vraag om de arbeidsmarktdoelstellingen te concretiseren.

De **minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid** memoreert dat uit de SCP-analyse blijkt dat 53% van de allochtone vrouwen in de leeftijd van 15 tot 64 jaar zich in een kansarme positie bevindt. Een en ander heeft te maken met het gebrek aan scholing van met name de generatie vrouwen die hier niet zijn opgegroeid. Op de langere termijn zal dit probleem dus vanzelf afnemen. Op de kortere termijn zal de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen evenwel gestimuleerd worden via beleid op het punt van de arbeidsmarkt en de sociale uitkeringen. Verder zal worden geprobeerd om meer zicht te krijgen op de precieze knelpunten hierbij.

Van de 60 000 allochtone vrouwen die ingeschreven staan als werkzoekende, zijn er inderdaad, zoals de commissie PaVEM stelt, 10 000 direct bemiddelbaar. Zij worden dan ook direct bemiddeld door CWI. De resterende 50 000 vrouwen hebben de een of andere vorm van hulp nodig, zoals een motivatie- of sollicitatietraining. CWI heeft overigens vastgesteld dat allochtone vrouwen, los van hun kansen op de arbeidsmarkt, zelf allerlei belemmeringen zien om te solliciteren. Zij zijn bijvoorbeeld bang dat zij, als zij een baan in de zorg accepteren, dingen moeten doen die tegen hun culturele overtuiging ingaan. In de bemiddeling door CWI kunnen daar echter afspraken over gemaakt worden met bijvoorbeeld ziekenhuizen. In het arbeidsmarktbeleid als geheel wordt trouwens al speciale aandacht besteed aan allochtone vrouwen. Ingevolge het onder

havige plan van aanpak wordt in aanvulling daarop geprobeerd om zaken die de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen belemmeren, apart in beeld te brengen.

De voorzitter van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
Hamer

De voorzitter van de vaste commissie voor Justitie,
De Pater-van der Meer

De adjunct-griffier van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
Post